

Att leva livet i livets sfärer

Hans L. Zetterberg 1927–2014

TORGNY SEGERSTEDT TILLTRÄDDE den första svenska professuren i sociologi vid Uppsala Universitet 1947. Han skall tidigt ha sagt: ”Jag vet inte vad sociologi är pojkar, men låt oss göra något bra av det.” Den 28 november 2014 lämnade den sista av dessa pojkar jordelivet.

Hans L. Zetterberg tog onekligen fasta på vad Torgny sa, och han har haft ett liv och en akademisk karriär som saknar motstycke bland dem som erhållit en forskarutbildningsexamen i sociologi vid Uppsala Universitet. Efter studentexamen 1947 skrev Zetterberg in sig vid Uppsala Universitet den 1 september 1948. Under studietiden var Hans även vid University of Minnesota. Zetterberg avlade den 28 maj 1952 licentiatexamen i sociologi vid Uppsala Universitet. Hans valde, enligt egen utsaga, att inte disputerade i Sverige efter att han sett hur hårt psykologen Anderberg ansatte Georg Karlsson vid disputationen. Psykologerna insåg nog konkurrensförhållandet till den ”nya” vetenskapen sociologi.

I början av 50-talet var Hans förste assistent åt prefekten och professorn Torgny Segerstedt. Institutionen låg då på Övre Slottsgatan 12 i en fyrarummare med badrum. Där arbetade också Ulf Himmelstrand som andre amanuens och bibliotekarie. Ulf Himmelstrand kom senare (1969–1989) att efterträda Segerstedt som innehavare av lärostolen. När Ulf gick bort 2011 höll Hans ett uppskattat tal.

1953 for Hans till världens dåtida sociologcentrum, Columbia University. Där verkade bland annat Lazarsfeld, Mills och Merton. Hans stannade 11 år (1953–1964) vid Columbia. Det var även där som Hans i egenskap av handledare förde fram en av de mest kända sociologerna, Barney Glaser. Zetterbergs roll för Glaser var nog inte så välkänd i Sverige, men blev så i och med att Hans arrangerade en båtfärd med avslutande middag för Barney i samband med dennes installation som hedersdoktor vid Stockholms Universitet 1999. Glasers tankar stod i opposition mot vad Merton företrädde, och Hans understödde Glaser. Hans introducerade själv, i denna tidskrift, kvalitativt arbete i vad som kom att kallas mjukdatadebatten.

Hans Zetterberg är en viktig sociolog. Inte för att han mig veterligen är den enda svenska sociolog som varit prefekt (Chair) för en amerikansk sociologinstitution, vilket han var vid Ohio State University (1967–71), utan framförallt för att han utvecklade teori och sociologiska idéer med stor bärkraft över tid och rum.

Hans är viktig samhällsvetare. För några år sedan förde jag ett samtal med Hans och frågade om han såg sig som samhällsvetare eller som sociolog. Det var klart att Hans såg sig som samhällsvetare, men det är tydligt att han är rotad i sociologin. Det

kanske mest kända verket som Hans författat är knutet till den belöningsstrukturen, för att tala med Hans, som enskilda ämnen erbjuder: *On Theory and Verification in Sociology*. När vi tittar i Uppsala Universitets arkiv finner vi att den licentiatexamen från år 1952, och som var grunden för boken, heter *The Possibility of a Verified Theory in Social Sciences*. Man kan nog säga att Hans teori blivit verifierad genom att "possibility" har tagits bort.

Hans sista arbete, *The Many-Splendored Society*, riktar sig till en bred samhällsvetenskaplig läsekrets. Detta arbete har varit påtänkt i minst trettio år. Det är ett övergripande och ambitiöst projekt, som analyserar grunden för samhällen. Genom åren har Hans skrivit om en mängd olika saker, men några tankar är genomgående. En av dem som framträder klarast är om balansen mellan livssfärerna. En annan är tanken som Hans hämtade från ett tidigt favoritämne i skolan, kemi, nämligen det periodiska systemet. De centrala aspekterna i samhället kan inordnas i ett system som bland annat beskriver skillnader och ordningsprinciper för sfärerna.

Vi kommer inte att kunna få se Hans verk klart i sin helhet. Hans hustru Karin Busch Zetterberg berättade för mig att arbetet med den fjärde volymen (av sju planerade), *The Pursuit of Knowledge*, pågick fram till några dagar innan Hans dog. Att samlingsverket inte blir färdigställt är dock möjligen något lättare att acceptera när vi vet att Hans husgud Max Webers storverk, *Wirtschaft and Gesellschaft*, inte heller kunde färdigställas under författarens livstid. I stället måste det, för att citera Hans "be compiled after his death by his wife and a few friends" (Zetterberg, 1997:89).

Det bör noteras att det var på Hans Zetterbergs förlag, Bedminster press, som den engelska översättningen av Webers *Wirtschaft and Gesellschaft* publicerades 1968. Att publicera det största sociologiverket på det största språket är en handling som för alla sociologer nog bär spår av instrumentell, värderationell, affektuell samt traditionell handling. De flesta skulle nog gärna ge ut detta verk, men för Hans var detta "business as usual".

Hans har skrivit om många av sociologins klassiker. Men Max Weber hade en särställning. Det finns en tanke hos Weber, uttryckt i de så kallade *Zwischenbetrachtungen*, nämligen att sfärerna innebär en differentiering av det ursprungligt "religiösa" livet. Utifrån den religiösa, så har det över tid utvecklats ett antal sfärer: den ekonomiska, den politiska, den intellektuella (akademin), den estetiska (konsten) och den erotiska—även om den sistnämnda måste ses på en annan nivå. Hans genomförde dock en studie i slutet av 60-talet om sexualiteten i Sverige.

Varje sfär kännetecknas av ett eget värde och uppvisar en "Eigengesetzlichkeit", ett begrepp som Hans översatte till svenska och benämnde "egenrådighet". En sfärs värde, och tillhörande värderingsprincip kan inte reduceras till en annan sfär. Hans utvecklade detta och har betonat hur man måste se balansen mellan sfärerna för att få ett gott och välfungerande samhälle, vilket beskrivs i *The Many-Splendored Society*.

För Hans är tanken om sfärer dels ett vetenskapligt program, dels en etisk princip. Det vetenskapliga programmet innebar bland annat att undersöka värden i samhället. Vem håller vissa värden när och hur? Tillsammans med sin bror ägde och drev Hans Sifo, och senare med sin fru Karin Busch Zetterberg, Valuescope. Hans var ett aktat namn inom opinionsundersökningsbranchen världen över.

Hans var inte bara verksam i de akademiska och ekonomiska sfärerna. Hans politiska gärning är omfattande. Ett betydande antal kolumner finns publicerade i Dagens Nyheter. I dessa återfinns ofta tanken om sfärer, både sfärernas autonomi och deras samexistens, om än inte alltid explicit, och tillämpad på en rad mer konkreta områden. Hans var chefredaktör(1988) för Svenska Dagbladet, och har berättat om vikten av att de olika redaktionerna (t.ex. kultur och ekonomi) måste få en egenrådighet.

Det är inte ett långt steg för Hans från tanken om autonoma sfärer till en mer politiskt konservativ, snarare än liberal, hållning. Hans arbeten för det moderata samlingspartiet har gått i denna riktning. Det goda samhället måste bevara, tillåta och acceptera sfärerna såsom autonoma.

Det finns också mer praktiska tillämpningar som exempelvis hur man sätter samman ett middagssällskap för att uppnå en givande och trevlig konversation, genom att gästerna representerar de olika sfärerna.

Hans insåg att det inte är lätt leva sitt liv i de olika livssfärerna, och kommenterade detta: "Unfortunately, a rich and full personal life is virtually unattainable, since that entails capturing all life spheres simultaneously" (Zetterberg, 1997:94).

Hans meritlista är lång. Den innehåller, utöver vad som redan sagts, bland annat ett hedersdoktorat i Umeå. Han var även en av grundarna till Cityuniversitetet, där han också drev ett stort projekt om den svenska socialstaten. Han var också tidigt verksam som kanslichef på Riksbankens Jubileumsfond.

Även om Hans såg många fördelar med det akademiska livet tog han i sitt författande även upp dess mörkare sidor. Hans skrev om vetenskaplig Acedia, vilket han definierar som: "occupational hazard among men of learning that takes the form of a gradual withdrawal of motivation for research and an increasing alienation from science" (Zetterberg, 1997:223). Troligen förekommer acedia hos relativt många akademiker. Hans vet då att erbjuda bot: "to broaden one's field of interest" (Zetterberg, 1997:230).

Själv minns jag mitt första möte med Hans 1996. Året därpå firade sociologin 50 år som akademisk disciplin i Sverige och vi var några sociologer som på Cityuniversitetet kunde glädjas att se Hans tillsammans med sin forne lärare Torgny Segerstedt, i vad som förmodligen var Segerstedts sista framträdande i ett sociologiskt sammanhang.

Hans karriär påbörjades med studier inom akademien strax efter att andra världskriget slutade, och den avslutades med att lägga handen vid en akademisk text. Under den långa tid som förlutit däremellan har han gjort mycket, av vilket litet återspeglas i denna text. Hans, mer än någon annan svensk samhällsvetare, har levt livet i livets sfärer på den högsta nivån.

Patrik Aspers, Uppsala Universitet

Referens

Zetterberg, H. (1997) *Sociological Endeavor: Selected Writings*. Stockholm: City University Press.